

BỌLOU EGBERI

Ma oi tara tuu fiñi akì egberi gbanghì bara kuro (FOIA) ibe olokomo mienghiotu bara poumo ifiebi ma ogizi oi kenì kurai fiñi 2011.

Baratua ani miè da Naiziria kìmì ọ bọ bolou ghọ emi egberi gba paamonghi seri sẹ budonye timi kumọ ee ma gometi oloko gbawarimọ oro miyeyemi yeama ghọ tuu nimi. Bei yebi miè mu na tuu langhimi, ziniama kpọ,

- Beingbai duo bọlou ghọ mu bi kìmimọ sẹ gometi olokomo dii weni.
- Bei ni ibe daanimiotumọ soni dii ma ọrọ miemọ egbei yemọ gbapaamọ.
- Gẹ koromonimi olokomo kekere weni.
- Yesoweigha ma emene diepirinimi firibi weni kijiama toru korimo
- Kirigha ye miyeyemi bọ bi wolomuu ki furuyemi; ma
- Yelanimi ma dou ghọ kuronimi yemọ diemọ mu na kìmimọ sẹ la.

Bei ogono bọ emi olokomo yelagha faanghimi ma bei FOIA Olokomo kìmimọ piri lelei ma wo sẹ gbanai ni akimi aba ma vii itumọ ma ministirimọ, firì ofomọ (MDAS) omini olokomo gbanimi bara ki dii weni kirimoyemi ofou.

Bei bolou bọ yelanimi ye bi olokomo kpotoo ki emi inda kiji u seri paamo egberi ghọ tua gba daba eri uwodo. Bei paa ghọ egberi gbanghì bara kuro bei kpekeni bara ki emi, ma wo tolumọ yemọ tuumọ miè gaammo denghinimi ma ọrọ akì weninghi firimọ kpọ; ma ọrọ akì na yedimogha aba fighi uyamo mo; ma oloko akì na miemo egbei baramo.

Bei yela yemọ ki bimein ni National Orientation Agency ma Project ki tijn ofoubi bei olokomo sọ tuunimi doyemi beke bọ "Right to know" (RZK)

ma ọ mọmọ agba wẹniyemi otumọ Democratic Government for Development (DGDII) Project ma tiri anga bọ timi baratua na ọ piriye mi otumọ” ọmịni European Union (EU), UK’s Department for International Development (DIID), Canadian International Development Agency (CIDA) ma United Nations Department Programme (UNDP) gbanainimi barabi ọmịni opu ma kuro ekpekpe gbelenghi bara miye paamo weri FOIA kuro miye pinemo ee. U bimein ni, paa gho egberi gbanghi odubo kurobi bei tara Nigeria beelimo gho wai geedo ma oro eremo: Igbo, Hausa ma Yoruba. Bei miyemodou ma gee paamodu kuro piri dei ni o walamo Naiziria kimimo se ki lamonghimi. Bei funbi miye paamo kimimo se lamonghi tuumo.

- Paa gho egberi gbanghi kuro ekpekpe gbele walamo mu na kimimo se laanghi bara ki tonimi.
- Mon miye da bei ete bọ emi otumọ se bei miyepaamo mie gaan weri opu ugula wariama miyemo egbeigha yeama ki miyeyemi kpo kimi la gba paamonghimi bara.
- Toruta oloko wariama aki na oro ongoama ufianyemi bara;
- Bei bara miye na gometi opu ugula wariama kpo mienimimonghi bara;
- Miye mo egbei bara bọ National Orientation Agency (MOA) bei ekpekpe gbele mu na yomo se la ma odubo bolou bọ sunghimi okoba kpo omi ni mo gba paamonghi indei ki bei miye mo egbei yemo miye na doubara paa ni ebimonghimi bi, ete kimiamama ma oro egide gometi ekirimọ kpo laanghimi, bei odubobi National Orientation Agency (MOA), ki gbanghi odubo. MOA firiri tibiotumo bei gbanghi odubo aniakpo firibi miye na oro ukukuru bọ firiwaniyemi otumọ dianghimi, kimiamama ni ekpekpe gbelenghi otu ma o baringhi otumọ ani Chief Orientation and

Mobilization Officers (COMOs) ma paa ghọ firiwēnyemi ogboama kpọ akị na tūamọ tolumonghimi Mamụ karamọ ekiribi mię mu na egide gometi ni kịmịama tolumoyemi yọama mię paamọ weri bei paa ogbomo piriyemi yọ bọ. Theatre For Development (TFD), Community Development Sessions (CDS). Wo ghọ kuro dēngi nua kuleye bi walamọ mu na Democratic Government for Development (DGD) ufianyemi otumọ ma o gbelimọ otumọ ma Nigeria kịmị duo mu kịmị la se laa, wo se kirị ye mię timi daba wo bei wēnyemi firibi ebi wo se piridọ.

Ári nimi mọ egbeimi; ine nimi ye ki I mię na undu nananghimi.

Kirij ye kumọ mię: Nimigha ye se bii tuu naa.

Umbana

MIKE OMERI

Director General, NOA

PAA EGBER GBANGHI KURO, 2011

KPATAKI EGBERI GBAWALANGHI BARA

Bei kurobi na yeama ge koromo weri kimi se piringhimi ma saramo egberi gba walamo ma ye soweigha bara na genimi yemo ma egberi gba kimimo djanghimi ma gedou yemo kokou ma namo egberimo kpo na kimjama ni egberi gba na o piru otumo, firiwenyemi otumo duo mu firiweni ikalimo se omiji mo gba welegha fanghimi ma o koru mi mo egbei bara ki ddi wenyemi.

PAA GHỌ EGBERI GBANGHI KURO, 2011

Ekiri

1. Genghi yeama kuro
2. Opu ugula wari egberi gbawalan ghi kuro
3. Kuro nana wari geekoromonghi ye biinghimi.
4. Biiyemi ye koru ni aki aniakpo akigha.
5. Biiyemi ye seri zini yo munghimi.
6. Tiekiri biyemi ye gbanai aniakpo.
7. Bolou doubara paagha aba.
8. Okoba-ama gbe.
9. Ye gee koromo ma o kokou na ebimo
10. Kirigha bara geenimi egberimo iyounmo tangbei.
11. Tiri egberi ma omun bara mo sugha.
12. Olokomiyemiotu ma iye tuodufiri wenyemiotu kpo sugha.
13. Paa ghọ egberi gbanghi kuro, odubotumo sain sain weri bei olokomo dii mi kiringhij bara.

14. Bei bolou bọ búbare egberi kpọ sọgha.
15. Bei bolou bọ taru karamọ iseri kpọ sọgha
16. Ma oloko gba bara bọ sọ mẹẹ egbeigha bọ kpọ.
17. Tuudọfiri bara kpọ sọgha.
18. Oloko gba bara kpọ desi beigha.
19. Gometi zini ofọama dọ bara kpọ desibeigha.
20. Waidiyemi geekoromọ nimi olokoama.
21. Keji bara aki nanghi ye
22. Oloko gba wariji tuunimi olokomọ desi bugha bara dii deji ki egberi gbawalanghimi.
23. Seridenghi geekoromoni olokoama.
24. Egberi gba paamonghi kuro.
25. Buomoni ekpesemo.
26. Firi ofomọ buomọ mọ egbeigha tu kpọ
27. Geekoromoni yeama ni sọmọ egbeigha yeama.
28. Tuudọ paamodọ geepaamoni yeama kpọ.
29. Gee gbelimoni yeama kpọ bolou bọ sọnimi.
30. Oloko emi bara gha gaanyemi otu.
31. Oloko wai diiyemi otu kpọ bini bini sọgha.

PAA GHỌ EGBERI GBANGHI KURO 2011.

OLOKO MIENGHI GEENIMIFUN

Oloko gbelemẹi geenimifun ma paa ghọ gbanghi mịe kịmịama nimimọ saramonghi, nanaghi, kịmị se nininghi ma kịmịama buomọ ise ghọ sọgha, gometi firiwentiotu buomọ ese ghọ sọgha fanghi bara, kọkọ aniakpọ ye gee

mu na egbeji ofoju bara gho tya, opu ugulawari ofoju ti bi odubo gbayemiotu bara gho tuanghi aba; ma gbele meiyemo kpo bolou bo emi. Mienghi ifie.

Nigeria oloko gbawari otumo bei okolomo barapomo bara.

Genimi ye gho
kuro nana bara

1 (1) Anikiniabikpo Okolomienghi ni gege koromonimi fun, bo kuro nananghimi ma tuunimi ma bolou bo ye na ki dou kpo gbanghi aba ofoju duo mi ofoju la o se bei ogbolo bo emi.

(2) Ye soweigha bara aki na ye gho tuudou bo bi mienimimo.

(3) Kimi selegha bara ki na ye gho tuoduyemi bi mienimimo, bolou bo emi ye bi I no oguntua yemi aba oloko gbawaribi la kuro piringhimi.

2 (1) Mipaamonimi opu ofoju gekoromonimi ma gbapaamo mo egbei yemo kokou ni ebimo, o mienimo egbei bara ma fun bo tuangibara.

(2) Opu ofoju oro ofoju gereka na da ni ebimonghi ma gbapaamo mo egbei egberi ki gbapaamonghimi.

(3) Bei ofoju gbelimo oloko bo noin (4) karamo ye gbabara ki dii gbapaamo mo egbei bara ki gbawalamonghimi ma bei oro timinghi bara bi

- a) Gbapaamọ mọ egbej bara miẹ gaanghimi ma ọrọmọ ma ekirimọ ma bolou yomọ ma ekirimọ ma obugumọ se kpọ.
- b) Gekoromonimi yemọ se.
  - i) Bei opu ofoumo ọrọ ukukuru bọ firiweniami baramọ ye na osoweigba faanghimi, bei paa na egberi gaanghi kuro, gbanimi bara bọ, ma
  - ii) Firiweniotu bara funmọ ni opu ofoumọ genimi aniakpo dii wenj wenj yemọ dii dubamonghimi.
- c) Genimi funmọ gbanimi baramọ ma geekoroni olokomo desi beingha faanghimj.
- d) Genimi funmọ desi beingha bara kpọ
  - i) Zini olokoama na opu ofouama gbelimọ.
  - ii) Bei aya tudou olokomo miẹ gaan.
  - iii) Olokomo doubara, nananghi areremọ ma tunimibara.
  - iv) Gesi gekoromonimi yemọ, opu ofoumọ genimi yemọ, koko tuumodoufiri korijenj opu ofoubj mọ
  - v) Okoba gbelemej anga bọ nananghi ma gbapaamonghi okoba biribi.
  - vi) Gbetuanghi-otu eremọ, firiweniotu gbenghi okobabiri ma firj ghọ sọ ereinmọ tibi opu ofou daotu eremọ kpọ;
  - vii) Bei kirij yemọ, opu daaofoumọ, aniakpo ma okoba firj wenj na ofou piriyemibọ (otu).
  - viii) Bei ofou bolou bọ emi otu eremọ se ma kunemọ kimimọ se genimi fun.
- e) Funmọ

- i) Oko firiweninghi bii fun-ama, kuropiri; okoba piri, iserifunaniagba aniakpo firij weni ee iseri fun aniakpo gbapele fun.
  - ii) Geyeama, gefun-ama, tuudou firijama aniakpo okofiri odubo gbayemi ge koromo na opu ugulawari ofouama pirinimi goofun-ama ma.
  - iii) Okoba gbelimeji ikpeseama ni opu ugulawari ofoumo ma tiri otumo aniakpo gometi ma bubara na fininimi opu olokowari se ki sọtimi dudunayemo.
- f) Tijiyo ma emiyobi ma ofoubo ere ma ofou finibo ere ma emiyo mo ma ugulawari ofoubi fininghi bii kuro leta ma kuropiri fun, bei paa funmo nanagha aba u bo la kuro nana wari kenj ye kpo gba paamo mo egbei ma ani kpekeni bara bi kala oloko mi warimo kpo bei kuro nananimi.
3. Bei opu ugula ofoubi kuro nana wari bin oruama aki na gbapaamonghimi, orumo, gekoromo yeama, teipuyeama ma beke computa firimi mun yeama, ma bei firij tiji otu ma tirij duo bo firiwenyemi otu.
  4. Buhara ofou nananimi otumo oro nananimi egberimo ni gbapaamo egbeinimi yemo mi kimimo nininno ifiemo se.
  5. Oloko dii ye ghọ sọ tuunimi dọyemi bọ se emi bara mi gaan na u bọ ma emene dọu bara ghọ bei opu ugula ofoubi aki na bibigbawari ko u budon ye mi kirijinghi kpo.
  6. Bei opu ugula ofoumo se oloko gbayomo, oloko firiwenyemiotu ma oro baramo kpo bei kpekeni kurobi pirinimi.

7. Bei ki gometi, tubotua ofoumo se ma oloko gbabara finitimi yemo ma bubara ofoumo ni gometi okoba diepiri yemo ni gometi oro miapaamoyemo ni gometi oro miapaamoyemi okoba gho tuudoyemi yemo se kpo sunimi.

3 (1) Bei mienghi yeama nananghi kuro piringhi fun bi oloko gbabara ki diiweri ma wo ekiribi bolou ye 1.

2) Bei okolo bimeji ni, gbelenimi aniakpo geani bei bolou bo eringhi ye duo mun yela t.a.

3) Oloko gbanimi bara bo u bo la kureji genimi ye bi zinibo goo tuu nimigha aba bei paa funmo seri ni anga buomoghimi inda iseri bo bii na bibi buomonghimi, gbelimo olokobi (1).

4) Oloko gbanimi bara bo iseri bo bi oloko gbabo genimi funmo keni aki na iserigba bo piringhimi inda u bo goo tuunanghimi bei kpekeni gbelimo oloko bi (1)

(a) Egberi miye gaan na nadoyemi bo dia;

(b) Kimi ugula ofou aki muyemi bere egbeigha aba ominu fun ge na olokogba wari piri tuumo ni ominu nananimi yemo-ma oloko kpo ge paamo walamo kimi bi ni egberi firimo mu bo kpo.

- 5 (1) Maa ʋgʋlawari kpekeni egberi aki na ʋgʋla gbawari ghɔ mu daba keni seimo vii piringhimi ma fun ge na o piringhimi bei gbelimo oloko keni (1) gba bara bo. Bei mienimiye bi taru duo mu Sonoma dein ovuru ko ge walamo mu na bei maa ʋgʋlawarimo piringhi mi olokogbawari nananimi kurɔbi duo-tohu-bo.
- (2) Bei mienimimoye duo kienghi bai bi erein ni ge funbi mu na u bo laa bai duo ogono kienmonghimi
- (3) Bei gbelimo bolou olokobi opu bara ka ʋgʋlawarimo ye laanimi (1) bei egberi paamo inni.
- a) Bei egberi bi ʋgʋlawari ki gbele meinimi aba, aniakpo.
- b) U gbelemeigha inda egberi bi bolou ko emi kpo; aniakpo naamo kumo egbei kpo.

6 Ugulawari kurɔ nanaweri dein fienmonghimi sonron/sondie karamu gbelimo oloko gbanimi barabo uwou mu na Sonoma erein buogha ovuru bo.

Dein fienmo aniakpo koriniaki mo egbeigha egberi

- a) U daangbainimi egberi aba ma bolou nnayemi egberi se; aniakpo.
- b) Tuudoufiri weni dei ki laa nana weri bei egberi bolou bo ye gbatuamo egbei ki paanghi aba, bei ʋgʋlawari bei paa kurɔ biinghimi.

7 (1) Kimi tobou nimi mo egbei ye ugulawari aniakpo gometi I buomo naa dougna ominj I namo egbeigha tuumo aki na oloko dii weri ge na I yari aniakpo

Nanamo egbei ye buomo aba

bùomọ olokogbawarì bara bọ tuama olokogbawarì
bì miẹ kírììngìhìmi.

- (2) Namọ ẹgbẹgha geyemi fun geyemibọ ẹrẹama, emiyọ ma barapoumọngì ọ kẹnì bọ dẹngì kìmjama kì kpei gẹ kpọ.
- (3) Gọmeti anìakpọ bei ọgùlawarì bì miẹ gaanghìmi ọ nìmi dọyemi egberi bi ma oloko ghọ sọgha kpọ.
- (4) Koko bei gọmeti anìakpọ ọgùlawarì egberi miẹ na nìmimọ mọ ẹgbẹ bọ pìrìgha timi ifie bo bùdaba ọmìnì oloko tìbì daandọ.
- (5) Kọkọ nì oloko daan daba, gbẹnghìmi saa bì (N500,000.00) Nàira sọnra ọgìzì.

8 Saamọ opuromọ maa yọ kì dẹmọnìmi fun miẹ nì
ìzanmọ ma yerìpaamọ.

Saamo

9 (1) Gọmeti anìakpọ ọgùlawarìmọ ebìbara na ọrọ
nanadọ ebgerimọ kokou ma ọ dìì nì ebimọ ma bei
bara bì fun fìrì ọbụgụ bei kùrọ odubo bi gbanghìmi.

Nanadou egberimo
kokou ma dìì nì ebimọ

(2) Gọmeti mọ sẹ, anìakpọ ọgùlawarìmọ sẹ ebi bara akì na fìrìmọ na ọ
yarìdọ funmọ kokou nì ebimọ bei oloko gbanìmi bara bọ.

10 Kẹnì kùrajì ikolì kọ munghìmi kìmì nì gọmeti anìakpọ
ọgùlawarì ghọ kokounìmi egberimọ mìsẹimọ anìakpọ
mìẹgbalìnghìmi bọ sẹ.

Nanadou egberimo
mie seimo anìakpọ mie
gbali

11 (1) Naiziria bolou bo suoghafanghimi ofoumo omun ma Naiziria sei mo ebi mo firij ofoumo ma korij ni akij mo egbeigha egberi kpo korij ni akij kumo.

Bei oloko bi ibe
suutu, ibe bolou gho
firiweni yemi ofoumo
suogha

(2) Anikinieniebikpo bolou (1) gbelimo oloko ki gbanimi abikpo, inni koko ibe kimjama se ki kenj anga ma izan bara mo se, ibe finghi uya dii da binibini bei paa egberi korij ni akij kumo.

12 (1) Ugulawari korij ni akimo egbeigha egberi aniakpo mienimimoye ofoumo-

Oloko mie pinemo ma
tuudoufiri weniyemi
otu bei ukukuru bo
emi olokomogha
suogha

- a) Oloko gbelemejn egberi ni ugulawari gho firij bo kimimo ma oloko mie pinemoyemi otu mie gbalij bara dia fun inda bei gbayemi ofoumo kumo la die dudu pirij mo egbei zezemo ma u bo koromonghi fun –
- (i) Oloko gbanimi bara bo oloko mie kurumoyemi laba gho baratua kumo.
  - (ii) Bubarar ugulawarimo oro budonyeama miyeyemi yomo kpo baratua kumo ma baratibi nanadoju opu tubokirimose kpo.
  - (iii) Kimi buomo u bo gbayemi egberi gbasiin ma u bo buomo poi ma naa.
  - (iv) Kimi fini kumo.
  - (v) Oloko bo oi sonra oloko(15) gba bara bo korij na akidoju egberi dei kumo
  - (vi) Kimi baa gbelemej egberi akij na bibigbawari gho gbayemi aba binibini ye gba tua kumo

b) Bei gbatuānghi ye bi buḍonye akì na bei bereḅ bọ tuuduḍutimi piriṅghimi ni.

(2) Anikiniṅeniabikpo kiji seḅ ḍuḅ bara bọ u bọ buḅomọ na egberi eṛetuānghimi u bọ bara serimọ ma oloko gba akasiḅ tibi owei bi buḅomọ daba. Ma bei gbatuānghi yọ bi baratua ye miḅ bo gbakorimonghi aba.

(3) Uḅulawariḅ poi kpo paanimiti inni oṛo nana egberi tuu la sei akì na o piriṅghimi aba.

(4) Boluḅ (1) gbelimọ oloko gba bara bọ (a), oloko miḅ kuṛomoyemi otu bereḅ bi ye ghoḅ tuu kiḅ ḍuḅyemi bereḅ paa.

(a) Oloko dii wenḅ bara.

(b) Kuṛopirinimiti oloko kokou bara.

13 Gometi ma uḅulawariḅ ofoḅomọ seḅ bei paa ghoḅ egberi gbanghiḅ tolumo ye bi na oṛo ukukuru bọ firḅweniyemi otumọ tolumo oloko gba bara ba.

Tibi firḅweniotu
tolumopaa gho egberi
gbanghi kuro bi ma
korimienghi bara

14 (1) Mamuḅ karamọ (2) gbelimo oloko, uḅulawariḅ biḅitibi egberi kōriḅ na akimọ egbeigha tuumọ –

Kumotibi egberi
buomogha kuro

a) Kokounimi fun-ama ma naamọ egbeḅ egberimọ duo bo I laanghiḅ yọ mọ olokogbabọ, ḍonzuḅobọ, kiji seḅ goo fun, olokogba ofoḅ, aniakpo sei ogbo, ḍonzuḅoyo, fundawaiyo, barafiri, okoba miḅnghiḅ bara ofoḅ, aniakpo tuuduḅfirḅitibi bọ, bei mọ kpo opufunwarḅ soroama.

b) Ine nananimiti Iseri funmọ ine firḅ ofoḅ nanabọ kiḅ omḅniḅ ghoḅ kuṛo nananimiti, firḅ ghoḅ suḅ funmọ aniakpo firḅ diḅpiriḅ ma I mu laduḅ ikaliḅ kpo.

c) Firi gho ine akini bọ ki I miẹ ni uwoumọ ma la ni ikoromonghi kuro kpọ nananimi inda zini bọ inno gho kuro nanagha.

d) Firi gho okoba pele tibi saa gbe kuro kpọ ine firiwenyemi firu tibi ki kuro nana weri peleyemi inda ine okoba bolou bọ pele yo bi kumo miẹ na I nimimoyemi.

e) Ari yemie gbalu ni kimi koribo (otu) ki I koringhi kpọ ine tibibo ki duo bo ni I koriyemi.

(2) Ugulawari la ye gba ni I dianghi tuumo inni

a) Bei bobu nimi dou daba; aniakpo

b) Bei egberibi kimi se nimiwonimi aba.

(3) Koko kimi se downimi bara aba, ma bei ugulawari bi oloko gho oi noin fini (14) (2) gbelimo yo bi mamu kuro ki dii gbawalamonghimi.

15 (1) Ugulawarimo aki ye diimogha fanghimi egberimo

Tibi tiemo aniakpo
karamu bo akigha
faanghimi egberi

a) Arere paanghi okoba fou mie nimimo ye;

b) Firinanabo, firiwenubo ma bei ma itumo bọ gbatuanghai bọ.

c) Firibo oko firu weninghi fun, arerenananghi iseri fun, okoba baratuapiri fun, aniakpo ye gbapelefun, inni gbawala daba bo na bei ofobu iaanghi ebi seimo gha egberi paa.

(2) Ugulawari, anikinia bọ kpọ bolou (1) ebelimo oloko, diigha fanghi inni kimiamu firu mo bo tuudufiri dadi deji ni oro naa bara mo bebe ye paa daba bei ugulawari bi orei bi puinghimi

(3) Kọkọ ọ̀gụ̀lawarị̀bị̀ yọ̀ sọ̀kị̀mọ̀tuanghị̀ aba nị̀a ọ̀mị̀nị̀ bei dọ̀lọ̀bị̀ akị̀ na fun kọ̀ gẹ̀ gbelimọ̀nghimi

(4) Ọ̀gụ̀lawarị̀ bolou gbelimọ̀ oloko (1) dii egberi la gba walanghị̀ ị̀nda ani egberi bi kị̀mị̀ sẹ̀ pị̀rị̀ dị̀sẹ̀nghimi aba, kị̀mị̀ama ụ̀ndụ̀, wẹ̀nị̀ mu ese ghọ̀ sọ̀gha bara, anị̀akpọ̀ ẹ̀mẹ̀nẹ̀ emi ete bụ̀omọ̀ ị̀lọ̀ligha faanghi bara, inni kị̀mị̀ sẹ̀ dọ̀ubara bọ̀ oloko mị̀ẹ̀ paamọ̀nghị̀ ma ye kọ̀rị̀ mị̀ẹ̀ da okoba sọ̀ofa anị̀akpọ̀ mị̀ẹ̀ naa arere naanghị̀ iroronghị̀ bara oloko laa wẹ̀nị̀nghị̀ aba, taru karamọ̀ bo mo la biyai ye nanamọ̀ ẹ̀gbejini.

16 Bei ọ̀gụ̀lawarị̀ bụ̀omọ̀gha faanghi egberimọ̀ –

Oloko gho suogha
tolumonimi firiotu

- a) Bìbìgbabì – bìbìgbabọ̀ dọ̀ukị̀;
- b) Dọ̀nzụ̀obọ̀ - dọ̀nzụ̀obọ̀ dọ̀ukị̀;
- c) Egberi gba walamọ̀ fungebọ̀ dọ̀ukị̀;
- d) Oloko bụ̀omọ̀ dọ̀ukị̀ zinibọ̀ baratua pị̀rị̀ ye biinghimi.

17 Ọ̀gụ̀lawarị̀ kọ̀rị̀ nị̀ akị̀agha faanghi egberi bi tuudọ̀firi ikpeseama nị̀ kẹ̀nị̀ ọ̀fọ̀ mị̀ẹ̀ paamọ̀mini yeama kpọ̀.

Tuudoufiri ikpesemo
kposuogha

18 Anị̀kị̀nị̀aniabikpọ̀ zini oloko, ni kọ̀kọ̀ bụ̀omọ̀gha olokomo bolou bọ̀ faa aba ọ̀gụ̀lawarị̀bị̀ la kurej gbapaamọ̀ mọ̀ ẹ̀gbejini egberi gbawalanghimi.

Aniakpo

19 (1) Bei bụ̀bara ọ̀gụ̀lawarimọ̀ la gba paamọ̀ ẹ̀gbeigha yemọ̀.

Bubara ugulawari
buomo gbamo
egbeigha yemo

a) Dadibara biibibimọ, dii paraiyemi orumọ ma zini dadiye kori miyemi orumọ ni aki na kimi firiji ko sungenhi o ma firiweninghi kuro ki bii kpo ufianyemi baramo se;

b) Warikoringhifun-ama ma warikoriyemiotuama dii warikoriyemi fun-ama inda bolou bo sungenhimi okoba biri ma ama se otuo na koriyemi okoba biri kpo binibini seri gba kimi dia kumo; ma.

c) Kokounimi funmo kpo dije paamo kumo ma ebi bara na o kokou.

(2) Anikinianiabikpo kenj ye kpo sele kumo, kimi nimi mo egbej ye se mie kimi nimimo inni kimijama bisabara donimi daba u sei o ebi o.

20 Naa mo egbej weri buomogha weri ye se, anjakpo koonimi yo, buomo olokowari bo mu na olokowaidii ma mie mo egbej bara na erein bo tara oi ovuru bo mie kiriji, anjakpo barj mu olokowari bi mie mo egbej bara na I djanghimi.

Oloko wai dii bara

21 Maa oi karamo (20 ekiri bo kilobara naamo egbej egberi.

Kilo bara naanghi egberi

22 Anikinianiabikpo kenj ye ni gesi dou ni eriyema oloko bolou bo, anjakpo oloko bi gbanimi bara bo, olokowari bi kuro nanawerj maa oi karamo (20) ekiri dii werj oloko wajidinghimi, ugulanwarj pirinimi kumo bo, ma egberi duo mu egberi laa olokowari seri ni anga buomonghi ye faa.

Kilo bara nanghi egberi

23 Olokowari bi maa oi karamo (20), oloko dii weri gbayemi bere se, olokowaribi opufuwarib buomo emene naa egberi dii weri bibituagha faanghimi inda olokowari bei kuro piru ki ominu ye laa gbatuanghai.

Edipou gbatuanghai
egberi

24 Maa oi karamo oloko (20, dii ughula gbayemi aba, bei dou paamo yemo oloko waru bu buomo daba opufunwaru bu la emene doupaamo yemo bolou bo egberi gbatuanghai ma bin kimjama piru disenimi aba.

Doupaamo yeama

25 (1) Koko ughularu oro bara gho emi egberi sowe bara olokowari mo dou ni eru daba ominu laa kuro piru inghi, anjako oro nananimi bibibi anjako o se wai gba na bei egberi bi baru naaduyemi bo dianghimi-

Egberi gbanghi kuro

a) Inni ughularu bei egberibi kuru kokounghi egberi aba;

b) Koko ughularu bu kuro piru nima abiko, inda olokowari bu nanamiye faanghimi opufuwaru kuro bu olokowari kurubi uwou na opufunwaru ye denghinimi bimein ni.

(2) Olokowaribi miye ye miye ye ominu bei ekiri bo oloko gba bara ki dii miye kiriyemi.

26 Bei oloko bo sugha yemo –

Sele seri ikpesemo

a) Ge paamodu fun-ama anjako ikpeseama.

b) Bara na mipaamo yeryeama anjako dweru kimjama diayemi yeama; anjako

c) Ibe ugulawari ikpeseama, ibe kara aniakpo ge na kimjama ekirigha, aniakpo Niziria yela ikpese kokou weri kimimo diayemi dia, aniakpo ofoama, gometi aniakpo ugulawariama pirinimi yo.

27 (1) Anikinianiabikpo ye duomu ye laa bei kimi baa seimie ye oloko gbelimein ye se, kuro boweigha bere, firi ofo tuufinigha oloko, aniakpo zini, tanimi olokoama, aniakpo beimo ki seri buomo kpo bei ugulawari gho firiwenyemi kimi bei oloko desibein, ma mie mo egbeigha bara mie, anighakpo firituufini, aniakpo egberi soweji bei oloko bolou bo emi bara bo, inni gbapaamo mo egbeji ye gbagha aba –

Firiweni otu buomo
ese gho suogha oloko,
cap, c38 LFN, 2004,
204 cap, 031LFN 2004

(2) Bei olokobi u bo kori kakagha faanghimi kimi bei ogono anaga bo emi yemo kuro pirigha aba, ye na kimi dia, u tonimi bara bo –

a) Keni oloko kpo buogha

b) Yemie gbalj, okoba miefamou, ma wenyemi firi aki na weripiri; aniakpo.

c) Kimjama undu mie malafamou aniakpo (anikinianiabikpo) ani laa gbapaamogha bei oloko gba bara bo.

(3) Keni oloko kpo kimi korigha faanghimi bei paa egberi bi naayemi kimi kpo.

28 (1) Bei leleitua genimi funmo ugulawari kumo kokounghimi ani o kokou mo egbei barabi ma seripaamo dou ifie kumo seri paamonghimi ma tibiyomo ni oloko

Leleitua ma genimi
fun, cap. 03 LFN, 1990

gbanimi bara ki diimienghimi. 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, aniakpo 21.

Leleitua ma genimi
fun, cap. 03 LFN, 1990

(2) Inni bei ugulawaribi, bolou gbeli mo (1) egberi gbagha aba bei ye bo tuunimi douyemi bara mie gaan na u bo dianghimi ee.

(3) Inni bei ugulawaribi, bolou gbelimo (1) egberi gbanimi abikpo bei egberi gbelenimi bo bi mie na u bo nimimonghimi.

29 (1) Kuraibi indei ki aniakpo baara bolou ogonei bo bolou ereinbi ugulawarimo se, emene miepaamodou yeama bei gbayemi kurai bolou bo weninghi firimo ge ma firimo sai na ibe oloko firi weninghi iseri egberi fun sai na ibe tibi oloko-mieowei piri ma bei gbayemi yemo (1st January).

Egberi firimonghi ifie

a) Ugulawari mienghimi ni ton pelenimi yemo inda mie kumo mie na o nimimongha ma aki na bei yemo mienghi yemo mienghi tuumo kpo gepaamonghmi.

b) Kimi biri bi ni ugulawaribi dii mie daba bolou bounghi gba egberiamama kpo tuamo firimo muyemi.

c) Olokowari koko o buomo dua yelaa egberi gba kumo ki gbaweri ma zini ye ni bei bolou bo suogha ni olokowari buomogha yemo se kpo

d) Gepaamonimi ni na paraigha egberimo se kpo gbanghi aba February 1, duo mu October 31, ma maa dein buomo kpo mie gaanghimi.

e) Bei gedou fun biri kpo aniakpo bo bara gho suodou fun ma bebe toru bebe toru fun paamo.

f) Bei gedou funmo ikisa mien a u nimimo ma ereinmo ni seri paamo ifiemo kpo.

g) Opufunwari bo barabo suo okoba bkpo ge paamoghimi; ma.

h) Gbalaki firiweniyemi kimi biri mo douyemi yeama, ma okoba biribi ni akin a weni mo egbei firimo weninghi okobamo se.

(2) Bei opufuwarimo se bei egberimo firimo mi mie gaanghimi, zini paa-ama kpo, komputa ma telefonu ma zini oruama ni gometi dounimi paamo se –

(3) Bei Ibe Olokogbatibibo bi firimo mu ni u ladou egberimo wai mie kuro fun akpakpa-ama gho tua ma walamo paamonghimi.

(4) Bei egberibi eri aniakpo arau mo mie mu na kala gometi daanimi otumo nimimonghimi ma kimiama ni siteti tibitiemo Ibe tibiyomo odubo gbayemi ofoumo mo ma seridenghi wari bo emi otumo kpo lamonghimi, o kpo kuro fun ma tepu tuanimi kasitiam.

(5) Bei Ibe Olokogbatibibobi ukie da mie mo egbeinimi bara se mie da wo aniakpo ara firimo paamoyemi egberibi kimimo se naa pionghimi.

(6) Bei Ibe Olokogbatibibobi u bo kurei bara se mie da bei ugulawarimo, se oloko gbanimi bara dii oro mie mo egbei bara bo oro egberi funmo firimo mu ni u aniakpo a piringhimi oloko dii.

(7) Bei Ibe olokogbatibibo kpo firimo mu ni u aniakpo aladou egberimo wai firimo mu na ibe olokomiewari piriisinghimi, oloko gho suogha yemo, serisiin mo egbei ye, ma laanghi silibiri, nananghi sukulu saamo, koronghi olokomo.

(8) Oloko mie waribi oro budonyemo gometi duo mie ni o piringhi bara aniakpo bei ugulawarimo kpo olokomo bara dii weninghi baramo se.

(9) Bei ekiri gbanimi bara bo, bei gbelemeinimi yemo –

a) "Gometi" ufianyemi bara, omun ofou, gometi ofou gometi mo agba tubokiri, aniakpo vii ofoumo se (bolou bo emi ye bi ibe daaowei ofou), aniakpo zini gometi bara duo mu zini bara, butibi aniakpo gometi ofouama egugumoyemi ofou aniakpo ugulawari ofou; ma.

b) "Egberi" tuumo ani bei olokomo tonmo dianimi bara aniakpo gometi kokounimi egberimo aniakpo oloko dii miepaamonimi opu funwarimo, koko bei ugulawari duo mu opu funwari la kpekeni bara, bolou bo emi yemo komputa aki na ye kokoubara kpo suonimi.

30 (1) Bei oloko bi bo na vii olokomo serisiinghi bara fa ma ye kokou ma egberi gbapaamonghi bo duatuagha yo fa ma ofoumo mo kimimo se mo.

Egberi duabara

(2) Denghi yo ko koko bei biibibimo kimi itu yeama kokou ma egberi gbayemi yoama mie gaanimi, ani biibibi bi oloko bolou bo paadou aba, bei biibibi bi bei yobo oloko bi gbanimi bara ki dii paanghimi, anifakpo bei ogono anga biibibimo oloko gho suogha mo gba ki.

31 Bei bolou bo emi olokobi "biiyemibo" ani kimi ni bei oloko bo ye naa douyemi kimi ki dianimi. "bibigbawari" tuu bi Uwou Bibighawari aniakpo Ibe Uwou Bibighawari "Tiri Ibe" tuubi ani Naiziria bolou gho fa Ibe; "Egberi" ani gee ma tepu kokounimi yeama. "Gometi ofuama" tuumo ani olokomie otu, olokofiriweniotu, olokodiotu, olokomo na gometi tolumoyemiotu, bolou bo emi itumo

Waigbabara

selefiriwenitu ni gometi okobamo aki na kokobai yeama mienghi otu.

“Ikpese kokou yo” tuubi ani wari ni miepaamoyemi ye duo muye la kokouyemi wari aniakpo yo, bei paa yemo.

- a) Geenimi ikpeseama
- b) Naa ma kori kokouni mi ikpeseama.
- c) Lelei tuanhgi ikpeseama
- d) Fun, kadi, mienimiye, tepu, kaseti, aniakpo zini yeama kpo.
- e) Fotoama, fimu, mapu, nagetivi, ma zini yeama kpo

“Ofouddabo” tuubi egberi gbapaamo ofoudaabo.

“Oweياما kpo ere” tuubi owei aniakpo oweiamini aniakpo ere aniakpo ereamini, inda egberi bolou bo suogha ani firiweni anga kumo gbelemeinimi.

32 Paa gho Egberi Gbanghi bara kuro, 2011 Eringhiyobi

Eringhiyobi

I BEI OLOKOMO MAMU KARAMO MA GBELIMO YO BI KENI 2 (1), MA
AKPAKPA BI A 2, NAIZIRIA 2004, BEI NAIZIRIA BO MAA TIBIOLOKOMIE
WARIMO TUANIMI OLOKOMO I MO GOO MA SONI SONI DII BEIN BI ARI
DOUNIERIMI O SEE KIRIINIMI BIMEIN NI ARI INE BARA POUMODOU

SALASU ABUBAKA MAIKASUWA, mni

NAIZIRIA TIBIOLOKOMIEOTU

FUNGEEOWEI

27/05/2011

Paa gho Egberi Gbanghi Oloko, 2011 korimienghibara

BEI KESI TUANGHI OLOKO, 2011 KULEBI	BEI DAANGHI TUANGHI OLOKO KULEBI	BEI TUANGHI OLOKO BOLOU BO EMIYEMO MIEZAUMOBARA	BEI TIBIBIBIGBAO TU KI BARAPOUMO EREIN	BEI GBELIMO TIBIBIBIGBA OTU KI BARAPOUMO EREIN
Paa gho Egberi Ghanghi Okolo, 2011	Tuanghi oloko gbapaamo ma mie mu kimi se ki laamonghibara ki tonimi ma nadou egberimo kokou ni ebimo ma bolouimbele bara akin a egberibi mie kimimo se nimimo, gometi ukukuru gho firiyemiyemiotumo buo mo mu na uya gho suo kumo ma kuro pirigha egberi kpo gba kumo ma ye soweigha ki yemo se ebi na wo se piringhimi; ma bei momo lei yeama.	Bei tuanghidou olokobi kimimo se naa ma egberibi mu na Ibe otumo se ki emenei ki nananghibara ki tonimi, ma ifie mo se Ibe firiyemiotu mo buo mo uya gho suogha faanghimi ma oloko kpo gee gaan paamonghi.	Kuraibi (2011) ogoneibi nimiwerigha I furugha (5) Erein bi (24) maa oi noin fini	Kuraibi (2011) Ogonei bi Nimiwerigha I furugha (5) Ereinbi (24) maa oi noin fini (24/5/2011)

Ari pesi pesi na bei tuanghidou oloko bo leinimi yomo dii ma maa tibibibigba warimo weni firi mo kpo soni soni dii na ebimo bei Naiziria, 2004 olokobi gbali yo fa bara dou ni eri ko ari ine barapoumomi.

SALISU ABUBAKAR MAIKASUWA, Mni

Tibiolokomieotu Fungeeowei

27/05/2011

DR. GOODLUCK EBELE JONATHAN, GCFR

Naiziria Ibe Daaoweri

28/05/2011